

2012 AUG 5

244

A főváros bibliográfiai műhelye

2. A bibliográfiák előállítása

A Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai tevékenységének műhelykérdéseivel két okból is érdemes foglalkozni. Egyrészt *mérete miatt*, másrészt azért, mert tapasztalatait a fokozatosan kifejlesztendő, nagy területek ellátását vállaló központi könyvtárak bibliográfiai apparátusának kiépítése során nyilvánvalóan fel kell majd használni — természetesen figyelembe véve, hogy ezek a tapasztalatok speciális helyzetet is tükröznek (a könyvtár feladatkörében keveredő közművelődési és szakkönyvtári elemek miatt).

A vizsgálódást az a tény is indokolja, hogy szakirodalmunkban ez a terület szinte teljesen feltáratlan. Amikor az alábbiakban áttekintjük a bibliográfiai munka szervezeti-személyi és anyagi kérdéseit, valamint a munkamenet, a terjesztés és az együttműködés problémáit, ahhoz is hozzá szeretnénk járulni, hogy jobban megismerjük egymás munkáját és körülményeit.

A kiadói szervezet

A könyvtár — valóságos nagyüzem lévén — osztályokra tagolódva végzi munkáját. A szervezet 1968 óta három főosztályból áll (központi, hálózati és gazdasági főosztály). A hálózati főosztályon belül működik a bibliográfiai, a propaganda, a hálózati-módszertani osztály (régábbi, ismertebb nevén: kerületi könyvtárak osztálya). A központi főosztály a Budapest gyűjteményt, a zenei könyvtárat, a szerzeményezési és feldolgozó osztályt, valamint az olvasószolgálatot (régiben: nyilvános szolgálat) foglalja magában.

Ez a felosztás történetileg alakult így, a szerkezetet többször átszervezték. A propaganda osztály pl. 1961-től a bibliográfiai osztállyal együtt működött, 1969-ben propaganda csoportként különvált, s a következő évben szervezték osztállyá.

A kiadói tevékenység több osztály között oszlik meg: készít kiadványokat a hálózati-módszertani osztály (könyvtári szakirodalom és gyermekkönyvtári bibliográfiák), a Budapest gyűjtemény (helytörténeti bibliográfiák és tanulmányok), az olvasószolgálat (szociológiai és egyéb társadalomtudományi bibliográfiák), a zenei könyvtár (zenetörténeti bibliográfiák), valamint a propaganda osztály (képsorozatok, rölapok, plakátok, szórólapok, könyvjelzők stb.).

A bibliográfiák túlnyomó része természetesen az erre a célra alakult osztályon készül, a kialakult munkamegosztásnak megfelelően a másutt készített bibliográfiák jórészt is ez az osztály gondozza (olvasószerveztetés, lektorálás, engedélyezés). Ezért, valamint a helyhiány miatt az egyéb osztályok bibliográfiáit és munkaszervezetét itt nem tárgyaljuk.

A bibliográfiai osztály termékei az egész országban ismertek. Talán nem lesz érdektelen felsorolni azoknak a munkatársaknak a nevét, akik ezeket a kiadványokat létrehozzák.

A bibliográfusok

A bibliográfiai osztály első vezetője *Tiszay Andor* volt, ő 1960-ig irányította a munkát, s jelentős szerepe volt e tevékenység kifejlesztésében. Az osztálynak jelenleg 9 dolgozója van. Ez az apparátus a közművelődési könyvtárakhoz mérve nagy, de a vállalt és végzett feladatokhoz képest mégis kicsinek mondható.

Pataki Ferenc jelenlegi osztályvezetőnek 1961 óta mindegyik kiadványhoz köze van, de többnek szerzője is: A felszabadulás útján (1964), Vietnám (1965), Vádoljuk az imperializmust (1966), 22 rölap-dokumentum (1966), Dokumentumok (1969), Eseménynaptár 1971—1975 (1970).

Benjámín László Kossuth- és József Attila-díjas költő a szerzője a Stendhal (1962), valamint a Sarkadi-bibliográfiának (1971).

Csomor Tibor sok sikeres ajánló bibliográfiát állított össze: Szép könyvek a természetéről (1961), Mit olvassunk az élet keletkezéséről, az ember származásáról? (1962), Születő legendák földjén... (1963), Barangolás atomországban (1963), A kéregesónaktól az úrhajóig (1963 és 1968), A jó egészség könyvei (1964), A muzsika világában (1965), A Szovjetunióról (1967), Tárgyszókatalógus a gyermekkönyvtárak kézikönyvtárához (1967), Afrika (1968) stb.

Ecsedy Andorné Gáliczky Évával együtt sok értékes és jól hasznosítható bibliográfiát szerkesztett: A kaland mesterei (1958), Lenin (1960), Tavasz szél (1962), a

Szerafimovics- és Gladkov- (1963), valamint a Solohov- és Fegyin-bibliográfia (1964), A középkor világa (1965) és a Cromwelltől Napóleonig (1966), Gorkijtól napjainkig 1—2. (1967), Forradalmak kora (1968), Könyvek az erkölcsről (1969), a Lenin-centenárium c. kiadvány terjedelmes bibliográfiai fejezete (1969), Történelem — forradalom 1—2. (1969), Antonio Gramsci (1971), Ernest Hemingway (1971), Kell a jó könyv (1971) stb. Mindketten főleg a történelem, a marxizmus, a munkásmozgalom témáiban járatosak.

Gáliczky Éva önállóan is szerzője több bibliográfiának: Szovjet szépirodalmi művek (1966), Ajánlott irodalom az országos középiskolai tanulmányi verseny Lenin-témáihoz (1969), Leninről az ifjúságnak (1970), Két kongresszus között (1970), Dózsa György 500 éve (1972).

Győri Lajosné az analitikus irodalomtörténeti katalógust szerkeszti. Érdekesebb kiadványai: Irodalomjegyzék a kötelező olvasmányokhoz (1968), Benedek Marcell (1969), Tersánszky Józsi Jenő (1969), Dosztojevszkij (1971), Pablo Neruda Nobel-díjas (1971).

Lakos Katalin munkásmozgalmi jellegű bibliográfiáival hívta fel magára a figyelmet: 25 éve történt (1969), Történelmi emlékeztető (1969), Budapest felszabadulásának eseményei (1969), Engels Frigyes (1970), A Párizsi Kommün (1971), Zalka Máté (1971), Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg (1972).

Mitru Ibolya is elsősorban a munkásmozgalmi és történelmi témákkal foglalkozik, de irodalmi-művészeti jellegű bibliográfiái is voltak: Hósi harcok emlékei (1962), A szabadság útján (1962), „Szeressétek a könyvet, a tudás forrását” (1963), Műalkotás, kompozíció, stílus (1963), Bertolt Brecht (1965), Korrajz és vádirat (1966), A Szovjetunió története (1967).

Tóth Endréné, az archívum jelenlegi vezetője és munkatársa, *Tichler Jánosné* közvetve segítik a bibliográfiák elkészülését.

Vasvári István költő nemrég bekövetkezett haláláig szintén az osztály munkatársa volt. Bibliográfiáit sokan használják: Szállj költemény (1961), A tüz csiholói (1961), Elfelejtett könyvek (1960—1962), Andersen-Nexő (1963), Kortársak Illés Béláról (1965), Radnóti Miklós (1966), Nyolc magyar mártírköltő (1967), Fodor József (1970), Simon István (1971), Garai Gábor (1971), Benjámín László (1971), Juhász Ferenc (1971), Jankovich Ferenc (1971). — Mint a felsorolásból is kitűnik, Vasvári István állította össze a „Mai magyar költők” c. sorozat minden eddigi, valamint az „Írói arcképvázlatok” sok füzetét.

Rajta és *Tiszay Andor*on kívül még két nevet említhetünk azok közül, akik hozzájárultak a bibliográfiai hagyományok fejlesztéséhez, de ma már nem dolgoznak a könyvtárban.

Tóbiás Aron nevéhez fűződik a Tolsztoj- (1962) és a Krúdy-emlékkönyv (1964). Irodalmi bibliográfiái közül emlékezetes a Kiss Lajos- (1961), Szerb Antal- (1961) és Gorkij-bibliográfia (1968), a bolgár (1961), a lengyel és a román irodalom kistükré (1962), A mai angol regény (1966), Latin-Amerika irodalma (1967). Ő a szerzője a Száz könyv a magyar történelemről (1965), valamint a Csillagosok, katonák c. bibliográfiáknak (1967).

Szász Károlyné az irodalomtörténeti analitikus katalógus első szerkesztője volt (1963-tól 1969-ig), hatalmas mennyiségű és nagy információértékű munkát végzett.

A segédeszközök

A bibliográfiai munkát közvetlenül segítő eszközök közül először az irodalmi és életrajzi jellegű archívumról kell szólni. Az ötvenes évek elején hozták létre belső használatra, de — különösen a legutóbbi évtizedben — az olvasók is gyakran igénybe veszik. Az archívum, amely a közművelődési könyvtárakat tekintve *egyedülálló*, szerencsésen kiegészíti az olvasószolgálat tájékoztató munkáját. Információgazdaságát célszerű volna a jelenleginél szélesebb körben kiaknázni. Az archívum lényegesen meggyorsítja az anyaggyűjtés idejét (nagyrészt neki köszönhető, hogy az aktuális rölapok, „nekrológ-bibliográfiák” nem ritkán 24 óra alatt elkészülnek, s az olvasók kezébe kerülnek).

Az osztályon készülő, országszerte rendszeresen igényelt analitikus katalógus is segíti az irodalomtörténeti jellegű bibliográfiák anyaggyűjtését.

Az osztályon ezenkívül egy kis állományú kézikönyvtár is van, ez azonban csak a legszükségesebb referenzs műveket, lexikonokat tartalmazza. A bibliográfusok az anyaggyűjtés céljából a tájékoztató szolgálatot s más nagy könyvtárak olvasótermét keresik fel (Párttörténeti Intézet Könyvtára, Széchényi Könyvtár stb.). A témájába vágó új irodalmat mindenki igyekszik nyomon követni.

Annak eldöntésére, hogy valamely művet — hozzáférhetőség szempontjából —

érdemes-e felvenni egy kisebb ajánló bibliográfiába, a kerületi könyvtárak központi címjegyzékét nézik át.

A bibliográfiai tevékenység megosztása általában tervszerű és indokolt. Egyetlen kivételnek érezzük, hogy a kifejezetten gyermekolvasóknak szánt ajánló bibliográfiák nem a bibliográfiai, hanem a módszertani osztályon készülnek (Hargitai Nándorné szerkesztésében). Egy gyermekkönyvtári tapasztalatokkal is rendelkező, teljes időben foglalkoztatott bibliográfus alkalmazásával ez az ellentmondás is megszűnne.

A kiadói szervezet vázlatos áttekintése után kövessük végig a bibliográfiák előállításának folyamatát.

A kiadói program

A kiadói tevékenységet első fokon a könyvtár történelmi hagyományai, közművelődési, helytörténeti, valamint — a 131/1968. MM sz. utasítás értelmében — a szociológiai szakkönyvtári funkciói határozzák meg. A tervezés két fokozatban érvényesül: az 5 éves időszakra vonatkozó terveket évenkénti bontásban is kidolgozzák, illetve kiegészítik. A kiadói programot az átfogó propaganda részeként kezelik, a részfeladatokat összehangolják, sőt gondot fordítanak a népszerűsítendő témák álmányának kiegészítésére is. A fontosabb akciók alkalmából nemcsak az olvasók számára adnak ki ajánló bibliográfiát, hanem a könyvtárosok részére is módszertani útmutatót (pl. az antiklerikális irodalom népszerűsítésével, a Lenin-évfordulókkal, pártkongresszusokkal kapcsolatban).

A közművelődési funkcióból következnek, hogy a könyvtár fokozottan tekintettel van az évfordulókra, társadalmi, politikai akciókra. Mint már cikkünk első részében hangsúlyoztuk, a munkásmozgalmi és történelmi témák súlya a bibliográfiákban tudatos.

Hogyan születnek a tervek?

A témák közelebbi meghatározásához figyelembe veszik a kerületi könyvtárosok véleményét, javaslatait. Ennek több formája van: a különböző értekezletek, az igazgatósági tanács ülései, a bibliográfiai előterv vitái. Egy-egy kerületi könyvtár munkájának felülvizsgálata során rendszeresen alkalom van a bibliográfiákkal kapcsolatos tapasztalatok, kívánságok feljegyzésére is. A módszertani osztály helyszíni vizsgálataiban, felméréseiben az utóbbi években már a bibliográfiai osztály munkatársai is részt vesznek. (Tapasztalatuk szerint sok múlik a könyvtáros személyén, együttműködési készségén, tudatosságán. Általában javul a bibliográfiák felhasználása.)

A már megjelent kiadványokról is rendeznek vitákat, s az ezeken elhangzott véleményeket szintén igyekeznek felhasználni. A könyvtár híradója is csaknem valamennyi bibliográfiáról közöl recenziókat. Több kísérletet tettek a bibliográfiák hatásának megfigyelésére is (1961-ben, 1964-ben), különböző módszertani hiányosságok miatt azonban (pl. a bibliográfiai hatását nem lehetett elválasztani a párhuzamosan rendezett kiállításokétól) még további kísérletezésre van szükség.

Egyes kiadványoknál a megbízhatóbb „visszacsatolást” az utánnomás iránti igény jelentette. Ebből a szempontból sikeresek voltak a Kell a jó könyv; Afrika; Gorkijtól napjainkig; Így végződött és más kiadványok. (Legutóbb a Kell a jó könyv c. bibliográfiát — az egész országból érkező igények nagy száma miatt — utánnomással összesen 7000 példányban állították elő!)

Az elhangzott, illetve leírt igények és kívánságok között gyakorlati szempontok szerint választanak (melyik témára van leginkább igény, melyikhez vannak meg a szükséges személyi, szervezeti stb. feltételek). Ezeket összevetve nyeri el végleges formáját az éves bibliográfiai terv.

Az anyaggyűjtéstől a lektorálásig

A bibliográfiai osztály munkatársai önállóan dolgoznak. Nincs „szalagrendszer”, mindenki személyesen felelős a bibliográfiaért. Ez érthető, hiszen az osztály annyira sokrétű és különböző műfajú bibliográfiákat készít, hogy a további specializálódás szükségtelen.

A közművelődési könyvtárakban sokhelyütt nem fordítanak elég gondot a kézirat ellenőrzésére, a szerkezeti, helyesírási, gépelési stb. hibák kiküszöbölésére (holott a könyvtári kiadványoknál, amelyek lényege az információközlés, a pontosság el-

engedhetetlen). Ha a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiáit a szakajtóban bírálták, a kritika éle legtöbbször ugyancsak erre irányult.

A jelenlegi munkaszervezetben a kéziratot első fokon az osztályvezető (alkalmanként szaklektor segítségével), másodfokon az egyik igazgatóhelyettes ellenőrzi, s a szerző is többször alkalmat kap arra, hogy a technikai hibákat kijavítsa. Az ellenőrzés tehát több ponton is megvalósul, de — talán a rendelkezésre álló rövid idő miatt — nem tökéletes. Ilyen nagyméretű kiadói tevékenység mellett célszerű lenne önálló lektor vagy olvasószerkesztő alkalmazása.

A technikai szerkesztéstől a kötettség

A házilag sokszorosított kiadványok technikai szerkesztését *Mikó Zoltán* vezetésével a propaganda osztály végzi. Ezeket — a többi közművelődési könyvtárhoz viszonyítva — meglehetősen gazdagon illusztrálják. A xerox azonban csak vonalas rajzok felhasználását teszi lehetővé, ezért a tónusos képekről a Kossuth Nyomda speciális műhelyében készítenek lemezeket, amelyeket aztán rotaprint gépen sokszorosítanak.

A kézirat a szerzőtől a leíró csoporthoz kerül. A műszaki szerkesztést kb. 1 éve *Skultéti Lászlóné*, a grafikai munkákat hosszabb idő óta (a könyvtár propaganda-tevékenységének grafikai irányítása, kiállítások készítése, tanfolyamok vezetése mellett) *Sárdy Károly* végzi. (Tudomásunk szerint a közművelődési könyvtárak közül kizárólag itt alkalmaznak főállásban grafikust. Az ezzel járó többletköltségek a kiadványok nagy száma miatt kifizetődnek, és az olvasók növekvő igényei indokolják ezt.)

A sokszorosító részleg gépparkja az utóbbi években jelentősen bővült és korszerűsödött. Jelenleg egy Pyloris típusú xerox, 1 db A3-as méretű romayor és 2 db A4-es rominor sokszorosító berendezéssel rendelkeznek. Iratmásoló készülékük lehetővé teszi, hogy az olvasók részére is dolgozzanak. A fényképes illusztrációk készítésében közreműködik a fotolabor (egy munkatárssal). Ezeken kívül 2 szedő írógép, 1 elektromos írógép, 1 cirill betűs, valamint 4 normál (illetve speciális könyvtári jelekkel kiegészített) írógép áll a kiadványkészítés rendelkezésére.

A Szabó Ervin Könyvtárnak nagy létszámú (jelenleg 21 fős) kötészete van, amely a hálózat könyveinek újrakötésén kívül a házilag készített kiadványok kötészeti munkáit is végzi.

Az utóbbi időben egyre több kiadványuk lát napvilágot házi sokszorosítással. Erre a nyomdai árak és az átfutási idő tetemes növekedése miatt kényszerültek. Mindamellott esztétikailag a házi sokszorosítású kiadványok is egyre igényesebbek.

Terjesztési problémák, együttműködési készség

Az ajánló bibliográfia országos műhelyéről folytatott vitában (Könyvtáros, 1964. 10—12. sz.; 1965. 2., 5. sz.) felmerült, hogy ezt a szerepet a Szabó Ervin Könyvtár töltsen be. A javaslatnak van reális alapja, a könyvtár számára mégis nagy nehézséget jelentene a jelenlegi előírások és anyagi alapok mellett erre berendezkedni. A bibliográfiai terjesztése jelenleg csak a hálózaton belül van megoldva. A Szabó Ervin Könyvtár mindent megtesz, hogy kiadványait eljuttassa mindazon könyvtáraknak, amelyek azokat tájékoztató munkájukban jól fel tudnák használni. A nagyobb vidéki könyvtárakkal körlevélben ismertetik sokszorosítás előtt álló kiadványaikat, a rendeléseket figyelembe véve határozzák meg a példányszámot.

A később jelentkező igények kielégítésére bibliográfiai raktárat létesítettek. (A raktáron levő, de jelenleg is használható kiadványokról a napokban jelenik meg prospektus.) Utánnyomásra is van lehetőségük.

A könyvtár évről évre nagy összeget fordít kiadványok megjelentetésére. 1962 és 1971 között átlagosan évi 437 000 Ft-ot költött erre, tehát tíz év alatt összesen 4 milliónál is többet. A legutóbbi években némi csökkenés tapasztalható. A legtöbbet eddig 1966-ban fordították erre a célra: 585 550 Ft-ot.

Úgyanakkor igen korán megoldották saját kiadványaik árusítását is. Az említett évtized alatt a bibliográfiaiakból származó bevételük 1 millió 341 207 Ft volt (1968-ban: 287 000).

A legsúlyosabb probléma azonban az, hogy a befektetett összeg a költségvetésben nem térül vissza. A Szabó Ervin Könyvtár — más könyvtárakhoz hasonlóan — költségvetési szerv, minden bevételét be kell fizetnie a bevételi számlára, s így gazdaságilag semmi sem ösztönzi a kiadványok terjesztésére, árusítására, sőt, e rendelkezések egyenesen fékezik ezt a törekvést. (Helytelen és idejélmúlt már az a szem-

lélet, hogy a Szabó Ervin Könyvtár *kizárólag* a főváros bibliográfiai ellátására hivatott!)

A rendelkezésre álló összeget kevesebb fajta, de lényegesen magasabb példányszámú kiadvány előállítására kellene fordítani (jelenleg egy-egy kerületi könyvtárba csak néhány példány jut).

A Szabó Ervin Könyvtár természetesen egyedül nem vállalhatja kiadói programjának ilyen drasztikus átalakítását, specializálását, illetve csökkentését, hiszen minden igényelt témából feltétlenül el kell látnia bibliográfiával a hálózati könyvtárakat.

A megoldást nem hozhatja meg más, mint a közművelődési könyvtárak bibliográfiai tevékenységének régóta sürgetett (és elhatározott) koordinálása. Ha a nagy vidéki közművelődési könyvtárak ösztönösen kezdeményezett együttműködése tovább bővülne, határozottabb keretet kapna (ennek egyik első lépése lenne a tervekről nyújtott kölcsönös tájékoztatás), egyidejűleg több országos jelentőségű kiadói műhely is kialakulhatna, s mindegyik saját meghatározott profillal rendelkezhetne. Ennek eredményeképpen nemcsak a Szabó Ervin Könyvtár kiadványai juthatnának el vidékre, hanem a vidéki könyvtárak egyre színvonalasabbá váló bibliográfiái is a főváros kerületi könyvtáraiba, mégpedig megfelelő példányszámban és a jelenlegi, tétova próbálkozásoknál sokkal rendszeresebben.

Ezek a gondok egész közművelődési könyvtári hálózatunk gondjai. A Szabó Ervin Könyvtár azonban (szervezetének nagysága miatt) megoldásában különösen érdekelt.

M á n d y G á b o r